

ПРОБЛЕМИ АМАТОРСЬКОГО РУХУ В КОНТЕКСТІ ВІДРОДЖЕННЯ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ ТРАДИЦІЙ ПІВДНЯ УКРАЇНИ**Шеремет В.В.**

*Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія
Київського національного університету культури і мистецтва»
викладач кафедри музичного мистецтва
м. Миколаїв,*

THE PROBLEMS OF AMATEUR MOVEMENT IN THE CONTEXT OF THE REVIVAL OF MUSICAL INSTRUMENTAL TRADITIONS OF SOUTH OF UKRAINE**Sheremet V.**

*Separated subdivision «Mykolaiv Branch
of Kyiv National University of Culture and Arts»
Lecturer of the Musical Art Department
Mykolaiv.*

DOI: [10.24412/3162-2364-2021-66-1-9-13](https://doi.org/10.24412/3162-2364-2021-66-1-9-13)**АНОТАЦІЯ**

У статті проаналізовано діяльність аматорських музичних колективів на Півдні України в сучасних умовах культурного розвитку регіону. Показано зростання інтересу до вивчення народних інструментальних традицій. Дана характеристика колективів, що представляють різні національні традиції мешканців регіону, визначені їх види та інструментальний склад. Показані проблеми розвитку та функціонування аматорського руху: інструментарій, методика роботи, формування етнічного ідеалу музичного звучання, проблема конкурсів.

ABSTRACT

The article analyzes the activities of amateur music groups in the South of Ukraine in the modern conditions of cultural development of the region. The growth of interest in the study of folk instrumental traditions is shown. The characteristics of the groups representing different national traditions of the region's inhabitants are given, their types and instrumental composition are determined. The problems of development and functioning of the amateur movement are shown: selection of tools, methods of work, formation of the ethnic ideal of musical sound- ing, the problem of competitions.

Ключові слова: Південь України, музична культура, аматорське мистецтво, інструментальне мистецтво, фольклор, фольклорний колектив, фольклорні традиції

Keywords: South of Ukraine, musical culture, amateur art, instrumental art, folklore, folk group, folk traditions.

Постановка проблеми. Дослідження народної музичної культури активізувалися, ще наприкінці ХХ століття, та продовжилися із початком ХХІ століття. Початок нового століття співпав із розквітом процесів українського державотворення. Тому акценти у розвитку культури краю ще з 90-х років ХХ століття було перенесено на вивчення та розвиток української культури і мистецтв, а також на розвиток і підтримку культур інших національних груп, що проживають на теренах Півдня України. Проте музична інструментальна творчість аматорів, як складова культури південного регіону, ще не розглядалася в різноманітті її етнічних проявів, в контексті зростання інтересу до народної творчості.

Аналіз останніх досліджень. Наявні публікації, в яких у певних контекстах розглядаються поліетнічні музичні традиції Півдня України (О.Макаренко [1], О.Ковальова [2], В.Іванов [3], О.Гриневич [4], А.Саказли [5]) лише засвідчують їх різноманітність та питому вагу в духовному житті мешканців регіону, фрагментарно представляють окремі інструментальні традиції, але здебільшого висвітлюють побутування музичного пісенного фольклору.

Аналіз невирішених частин проблеми. Матеріали означених публікацій не розкривають питання функціонування цих традицій в аматорському самодіяльному або фольклорному музичуванні, не дають відомостей про наявні види народно-інструментальних колективів, не висвітлюють певні проблеми в їх розвитку в умовах актуалізації народної музичної творчості.

Мета статті. Представити діяльність найбільш яскравих аматорських народно-інструментальних колективів, їх види та виявити проблеми функціонування в умовах відродження національної культури та етномузичних інструментальних традицій Півдня України (на прикладі Миколаївської, Одеської та Херсонської областей), як поліетнічного регіону.

Виклад матеріалу. На зміну довгому періоду відсутності в регіоні підтримки національних та інонаціональних музичних традицій, прийшли процеси переоцінки цінностей і виходу на перший план у мистецькому житті непересічних цінностей української культури та, зокрема національного фольклору, як пам'яті народу. Період початку ХХІ століття викликав до життя на всіх рівнях суспільства

зацікавлення у пізнанні народних традицій, у тому числі музичних. У містах і селах регіону в цей період почали організовуватись, або продовжили свою роботу колективи народної музичної творчості. Народно-інструментальне мистецтво у традиційному середовищі рідко побутувало у суто інструментальному жанрі, в силу того, що витоки будь-якої народної творчості в давнину носили синкретичний характер і лише з плином історії почали виділятися в окремі види творчості. Тому, традиційно більшість колективів, які з'явилися у сільських громадах, будинках культури та при культурних центрах, є або вокально-інструментальними, або інструментально-хореографічними або вокально-інструментально-хореографічними. Велику роботу по виявленню та підтримці таких колективів проводять обласні центри народної творчості. Причому, надається рівноцінна методична допомога в організації як колективам, що плекають українські музичні традиції так і колективам, що представляють музичну культуру інших етнічних груп в регіоні, в силу того що культура краю в цілому склалася, як етногенетична спільність культур. Тому вивчення однієї традиції без врахування інших, що протягом століть побутували поруч, у єдиному етнографічно-ландшафтному середовищі було б неможливим без їх збіднення.

Перші роки нового століття були відзначені рядом фольклорних експедицій по вивченню традиційного інструментального і пісенного мистецтва, зокрема на Херсонщині, Одещині. Результатами експедицій під проводом І.Мацієвського стало виявлення на той час на Херсонщині побутування 54 традицій, з яких 32 – українські. За даними експедицій, той інструментарій, який було виявлено у традиційному побутуванні під час досліджень, представляє всі основні групи за класифікацією музичних інструментів Е.Горнобостеля-К.Закса [6, с. 15]. Тобто ці факти дають розуміння наявності народних музичних інструментів і традиційного музикування, хоча і в пасивному побутуванні, а отже, – необхідності їх відродження силами аматорських колективів.

Дослідник фольклору Херсонщини В.Кисіль, втілює свою збирацьку роботу в 24 томах рукописів із розшифрованою фольклорних награвань записаних в області, але крім цього, діяльність В.Кисіля ознаменувалася створенням студентського фольклорного ансамблю «Венцерада», ще у 90-х роках ХХ століття при Херсонському музичному училищі, до складу якого введені автентичні українські інструменти: бандури скрипки, цимбали, сопілки, окарини та інші, а репертуар ансамблю побудований на автентичному матеріалі, записаному В. Киселем на Херсонщині. Дослідник у своєму інтерв'ю, журналістці Л.Жарких, описує всі проблеми становлення студентського колективу та його репертуару, який складався в наслідок кропіткої багаторічної збирацької роботи В.Кисіля. Колектив є лауреатом І Всеукраїнського конкурсу фольклорних ансамблів та виступає постійним учасником багатьох мистецьких заходів, музичних конкурсів та фестивалів обласного, регіонального,

всеукраїнського та міжнародного рівня. Основу репертуару ансамблю сьогодні складають фольклорні твори та автентичні мелодії Херсонщини. Особисте спілкування автора статті із В.Кисилем дало розуміння, що окрім збирацької роботи, його діяльність як керівника колективу, також мала на початку певні труднощі, зокрема, у навершенні до вивчення та зацікавленні студентської молоді українським інструментальним фольклором та у подоланні всіляких бюрократичних перешкод: для існування фольклорного ансамблю при музичному училищі, не було ані програм, ані коштів на придбання інструментів.

Музикант-фольклорист поділився із журналісткою Л.Жарких тим, що любить опановувати нестандартні форми виступів. Так разом із вихованцями йому довелося виступати в Одесі, де на площі, неподалік оперного театру за участі ансамблю «Венцерада», була представлена увазі глядачів опера «Коза-дереза», створена на Херсонщині. Викладач із захопленням розповідав про прекрасний прийом одеської публіки [7].

В останні роки, об'єктивною є ситуація популярності на теренах України конкурсно-фестивального руху, з'явилися багато конкурсів та фестивалів фольклорного та народного-інструментального мистецтва. Один з таких фестивалів – конкурсів став надзвичайно популярним на Півдні України – це фестиваль імені Г.Манілова (який своїм існуванням зіграв велику роль у становленні та розвитку народно-інструментального мистецтва в регіоні. Його було започатковано у 2015 році, з ініціативи директора Миколаївського державного вищого музичного училища (назва закладу на 2015 р.) А.Сироти та Миколаївського обласного департаменту культури. За останні роки фестиваль імені Г.Манілова змінив свій статус з регіонального на Всеукраїнський відкритий фестиваль-конкурс, який проводиться один раз на два роки, в ньому бере участь велика кількість учасників з усієї України, серед яких постійним учасником є ансамбль української народної музики «Венцерада», під керівництвом Віктора Кисіля. Виступи колективу завжди стають подією в дні фестивалю, в силу особливої енергетики керівника та живого звучання автентичних народних інструментів. Звучання українських народних інструментів та достеменною фольклорної музики допомагають формуванню у слухачів (мешканців регіону та гостей фестивалю) усвідомлення етнічного «звукоідеалу» (термін, що використовує М.Хай), етнозвукового феномену, властивого певному середовищу, що склався у ньому протягом тривалого відрізка часу й охоплює адекватні етнографічні сфери свого втілення [8, с.109], – у даному випадку українського звукоідеалу Північної Таврії (Херсонщини).

Так, на Одещині виявлено декілька колективів, які найбільше наближені до фольклорних. Один з них, ансамбль української народної музики «Веселка» Центру культури і дозвілля м.Білгород-Дністровська, колектив складається з вокальної та інструментальної груп. Керівник ансамблю М. Покируй. Інструментальна група включає скрипки,

кобзи, баян, смичковий контрабас, барабан. Ансамбль також є учасником конкурсів та фестивалів: брав участь у міжнародному музичному фестивалі самодіяльної творчості під патронатом Принца Уельського (Великобританія), у фестивалі на честь дня міста Болеслав (Польща). Займав призові місця у Всеукраїнських фестивалях народної творчості «Родинні скарби» (м.Київ), фестивалі козацької пісні «Байда» (м.Тернопіль), фестивалі національних культур «В єдиному колі» (м.Ізмаїл) та численних обласних фестивалів народної творчості. На Одеському радіо колектив записав передачу «Новорічний дарунок», а на обласному телебаченні – 45-хвилинну програму з фрагментами українських новорічних обрядів. В репертуарі є авторські та народні пісні. Творчість колективу можна віднести до напрямку «фольклоризм».

Цікавим для дослідників є с. Утконосівка Ізмаїльського р-ну. В одному селі працюють декілька колективів народної молдавської музики. Це вокально-інструментальний чоловічий ансамбль «Етнос», керівник – М. Чепой. Інструментальна група складається з баяну, фл[у]еру і великого барабану. В репертуарі ансамблю здебільшого молдавські народні пісні. Ансамбль «Етнос» є лауреатом обласних фестивалів «Мерцишор», «Бессарабська мілина»; учасником міжнародного фестивалю під патронатом Президента України «В єдиному колі». Колектив презентує вторинний фольклор.

Особливе місце в творчому житті с. Утконосівка займає Народний оркестр молдавської народної музики «Дор Бессарабян» («Молоді Бессарабці»), керівник – Попеску Віорел Семенович. Колектив зберігає традиції молдавських тарафів (міні-оркестрів) та виконавців, місцевих музикантів-аматорів. Ці традиції йдуть в глибоку давнину, про це свідчать мелодії, пісні і танці, які залишились від предків і зберегли фольклорні традиції Утконосівки. Серед оркестрових композицій присутні соло на традиційних молдавських інструментах – фл[у]ері, наї, окарині, тилинці, чимпої, тилві, тара готі, а також на трубі, акордеоні, саксофоні, гобої, кобзі та цимбалах. Має значення з якого матеріалу виготовляються інструменти: флуер зазвичай роблять з очерету, у побуті грають без мундштука. Якщо є матеріал, то мундштук роблять з черешні. Також з цієї деревини виробляють тилинку, джемінь, хоча матеріалом, на думку керівника має бути горіх. Тобто прослідковується певна проблема із інструментарієм, який для його виготовлення потребує певних матеріалів.

Керівник оркестру В. Попеску має музичну освіту, закінчив Кишинівський музичний коледж та інститут мистецтв. Народні фольклорні мелодії збирав самотужки багато років, записав композиції у розмірах 4/4, 2/4, 7/16, 6/8 (Сюїта з Добруджу), в репертуарі – руминсько-болгарські та молдавські мелодії. Фольклорні області з яких він збирав музичні зразки це Добруджа, Бессарабська Одеська зона та частина Трансильванії, звідки родом односельці. Оркестр і в наші дні обслуговує обрядові дійства, зокрема зимові обряди: музика под «каледованіє» (з ведмедем та козою), весілля (весільні хороводи та

прощання нареченої) та, один раз на місяць, хороводи на святі «Пехливанул» (другий день після Трійці – свято, де змагаються найсильніші чоловіки під спеціальну музику «Дентрінте»). Репертуар ансамблю віддзеркалює взаємопроникнення інтонацій молдавського, руминського та болгарського фольклору.

Старовинні колядування грають на скрипці та кавалі «Чербудаур» («Золотий олень»), «Пешті ді маре» («Морська риба») виконує молодший склад оркестру, ходять по селу з наєм, скрипкою, кавалом, окариною). Дорослі музиканти грають на інструменті тара гот (подібний до кларнета, зроблений повністю з дерева, стрій Es). В оркестрі є підготовча група, діти вивчають всі національні інструменти, але кожен вчиться грати сольо на якомусь певному інструменті. Керівник коментує, що духові інструменти замовляють у Кишиніві, а скрипки у Бухаресті, в силу того, що вдома немає скрипкових майстрів. Деякі інструменти виготовляє Петро Попов – майстер та виконавець. Унікальним у виконанні ансамблю є художній свист, ним володіє Бутика Степан (близько 70 років), володіє також кавалом та фл[у]ером. Зауважимо, що зі слів керівника колективу в селі проживають мешканці з різних фольклорних регіонів, що є прикладом взаємодії традицій в одному селі, за словами В.Попеску румунських, болгарських, молдавських. На основі зібраних фольклорних зразків керівник складає репертуар ансамблю, що є певним рівнем взаємодії інструментальних традицій.

На Миколаївщині прикладом колективу, чію творчість можна охарактеризувати, як фольклоризм, це народний ансамбль «Троїсті музики» створений у 1992 році на базі Тридубівського сільського Будинку культури Кривоозерського району. Очолює колектив його засновник – Заслужений працівник культури України Міняйлик Іван Васильович. Ансамбль надзвичайно колоритний і при правильній організації роботи міг би стати гуртом вторинного фольклору, що представляє певну цінність, але використання як фольклорного так і нефольклорного матеріалу віднімає риси самобутності у даного колективу та ставить під сумнів його автентичність. Звання «народний» ансамбль «Троїсті музики» отримав у 2014р. До складу колективу входять 9 учасників (3 жінки, 6 чоловіків) - жителі села Тридуби, люди різних професій, віком 35 – 70 років. При народному ансамблі «Троїсті музики» діє підготовча група, учні Тридубівської ЗОШ, що переймають народну манеру співу та гри на народних побутових інструментах, які доповнюють основний склад колективу. Виконавці добре володіють особливостями вокально – інструментального мистецтва, сценічною культурою, відтворюють характер та сценічні образи української пісенної творчості. Серцевину репертуару складає народна пісня, у репертуарі українські народні пісні, сучасні авторські твори відомих композиторів України, а також авторські твори Анатолія Гоцока - учасника ансамблю.

Основу репертуару складає народна пісня, яка характерна для фольклору центрального регіону України: місцеві весільні, обжинкові, козацькі та чумацькі пісні, шедрівки та колядки. Колектив було

нагороджено у 2009, 2011 рр. на обласному огляді фольклорних колективів та ансамблів «Троїсті музики» (смт Єланець), друге та третє місце. У 2013 на огляді фольклорних колективів та ансамблів «Троїсті музики» «Від села до села танці та музики» (смт Єланець) колектив посів друге місце. У 2014 на обласному конкурсі народної інструментальної музики «Грайте, струни душі» (м. Миколаїв) ансамбль удостоєний третього місця. У 2015 на обласному святі інструментальної музики «Оркестри звуку чарівні» до 70-річчя Перемоги (м. Миколаїв) посів звання лауреата. На Обласному конкурсі ансамблів народних інструментів «ансамблів народних інструментів «VOLTA» (м. Миколаїв), у 2018, – посів друге місце, а у 2019 на обласному святі-конкурсі «На Покрова» (м. Миколаїв) отримав звання Лауреата.

Цікавий самобутній колектив – інструментальне тріо з Первомайська Миколаївської області, цей колектив міг би бути гуртом вторинного фольклору, при переорієнтуванні його роботи із різноманітного репертуару на фольклор. Колектив відрізняється високою виконавською майстерністю, всі учасники мають музичну освіту, володіють такими інструментами, як акордеон, домровий бас, сопілка, кларнет, а також вірменський дудук, цей інструмент надає звучанню ансамблю, незвичного особливо ліричного колориту.

На період 2020 року в Миколаївській області нараховується більше 80 самодіяльних інструментальних колективів, серед яких духові оркестри, оркестри народних інструментів, ансамблі «Троїсті музики» та вокально – інструментальні ансамблі. Миколаївським обласним центром народної творчості випущено спеціальний каталог «Інструментальні колективи Миколаївщини». До видання надійшли дані про 17 оркестрів та ансамблів, що мають почесне звання «зразковий» та «народний». Обласний центр народної творчості та культурно – освітньої роботи приділяє велику увагу розвитку інструментальних колективів, що дарують прекрасне і неповторне народне мистецтво.

Завдяки сучасним аматорам, ентузіастам та прихильникам інструментальної музики, цей вид музичного жанру продовжує існувати та розвиватись у всіх його різноманітних формах виконання: сольний, ансамблевий, оркестровий.

Так, на Миколаївщині, інструментальні колективи є активними учасниками різноманітних культурно – мистецьких заходів, що проводить МОЦНТ (Миколаївський обласний центр народної творчості). Це: обласний конкурс вокально – інструментальних колективів «CORDA», обласний огляд колективів народних інструментів (малі форми виконання) «Грайте, струни душі», обласний огляд ансамблів народних інструментів «VOLTA», обласний огляд фольклорних колективів та ансамблів «Троїсті музики», всеукраїнський фестиваль пісенної творчості «Пісенний драйв» - номінація «Вокально – інструментальні ансамблі та естрадні гурти». Керівникам колективів інструментального жанру постійно надається методична та практична допомога у підготовці та участі у конкурсах, фестивалях та оглядах, проводяться семінари та майстер – класи, видаються нотні збірники та методичні поради, організовуються заходи по збереженню та ро-

звитку національних музичних традицій. Мета випуску каталогу «Інструментальні колективи Миколаївщини» – висвітлення та узагальнення роботи кращих інструментальних колективів, популяризація досвіду роботи та подальший розвиток музичного жанру. Проте недостатньою є робота з роз'яснення форм втілення фольклору, тому існує певна проблема змішування фольклорних та нефольклорних жанрів, що робить часто колективи із самобутніми рисами, – однотиповими, схожими в силу недиференційованого репертуару.

Оригінальним миколаївським колективом є циганський вокально-інструментальний ансамбль «Бахталє». Ансамбль виконує виключно циганські пісні та романси. У склад інструментальної групи входять музиканти зі спеціальної освітою. Майже вся група є представниками циганського етносу. У статті Л. Петрицької з періодичного видання «Вечірній Миколаїв» за 03.07.2010 поданий матеріал про участь ансамблю «Бахталє» у V Міжнародному ромському фестивалі «Слобожанська підкова» ім. О. Карафетова. Цей фестиваль зібрав більш як 20 колективів з України, Молдови та Росії. Миколаївський колектив брав участь у цьому фестивалі вже тричі. Колектив відповідально підійшов до підготовки програми: невелика, але яскрава концертна програма миколаївських циган припала до душі харківським глядачам. Колективом керує Володимир Юрковський. Блискучий виступ миколаївського циганського ансамблю відзначили представники міністерства культури та туризму харківської міської та обласної адміністрацій, обласного центру ромської культури. Висока оцінка миколаївського колективу засвідчує достойний рівень презентації підготовленої програми. Під час закриття V Міжнародного ромського фестивалю ансамбль «Бахталє» під керівництвом В. Юрковського був нагороджений почесною грамотою «За високий вклад в справу популяризації та розвитку циганського мистецтва», а також за збереження національної самосвідомості, вірність традиціям та звичаям свого народу. Уваги заслуговує той факт, що ансамбль «Бахталє» має підготовчу дитячу групу та свій юнацький ансамбль «Герне рома», в чому вбачається далекоглядність його керівника та передача традицій музикування.

Слід зазначити, що з кожним роком підвищується майстерність виконавців, збагачується народний інструментарій, зростає розуміння історичних та духовних підвалин, закладених у фольклорних традиціях, проте не вистачає дослідницького фольклорного матеріалу, який би склав основу репертуару аматорських колективів.

Висновки та пропозиції. Простежено, що зацікавленість питаннями вивчення традиційних культур, зокрема музичних інструментальних традицій різних етнічних груп Півдня України, віддзеркалилася у експедиційній пошуковій роботі, але вона нерівномірна та потребує активізації. В процесі вивчення питання, з'ясовано що основну роль у збереженні та розвитку етнічних інструментальних традицій відіграють обласні центри народної творчості та національно-культурні товариства, проте необхідна робота по методичному забезпеченню та роз'ясненню принципів роботи колективів, метою яких є відродження та презентація пев-

них національних музичних традицій. Досліджуючи інструментальний фольклор в регіоні, виявлено, що він найбільш повно зберігся в місцях компактного поселення етносів, де існують традиції музикування на громадському рівні у поселеннях болгар та молдован на теренах Одещини, Миколаївщині, але потрібна також увага з боку Центрів народної творчості до традицій малочисельних етнічних груп, з метою збереження їх музичного фольклору. Українські та іноетнічні традиції, на теренах регіону, відтворюються окремими аматорськими колективами Одещини, Миколаївщини, Херсонщини, але такі колективи здебільшого невірно організують свою діяльність, переробляють різний інструментальний матеріал та стають поліетнічними, втрачаючи свою самобутність, а в кращому випадку презентують фольклоризм. Виявлено, що організація фестивалів та конкурсів аматорського мистецтва спонукає до творчості представників різних етносів, але без правильної роз'яснювальної роботи та через засилля конкурсів, творчі колективи спрямовують увагу на скоріше оновлення програм не задаючись питанням їх значимості, фольклорності. Колективи стають схожими один на інший, що є негативною тенденцією в розвитку поліетнічних інструментальних традицій, тому слід звертати увагу керівникам творчих колективів на чіткий вибір вектору творчості: фольклор, вторинний фольклор, фольклоризм.

Література

1. Макаренко О.П. Музичний фольклор Півдня України: динаміка функціонування: Збірка вибр. наук. статей. Миколаїв. 2015. 195 с.

2. Ковальова О.Ф. Українська народна творчість Південного Прибужжя. Миколаїв: Вид-во: «Іліон», 2006. 528 с.

3. Іванов В.Ф. Народна інструментальна музика південноукраїнських болгар. Фольклор Півдня України: Вип.1; за ред. В.Ф. Іванова. – Миколаїв, 1997. – С.31-38.

4. Гриневич О.В. Болгарське весілля в Тернівці. Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження: VI Микол. обл. краєзн. конф. Миколаїв, 2006. С.226-228.

5. Саказли А.Д. Болгарская свадьба южной Бессарабии в 60-70-х годах XX ст. Культурний і побутовий взаємовплив національних меншин та українців Південної України; за ред. М.Ф. Димитрова. Миколаїв: М.П. «Можливості Кіммерії», 2007. 195 с.

6. Мацієвський І. Теоретичні та методичні проблеми дослідження, збереження і пропаганди музичного фольклору Херсонщини // Питання дослідження та збереження музичного фольклору Херсонщини / Упоряд. І. Мацієвський. – Л; Херсон, 1991. – 122с.

7. У Херсонській міській раді зареєстроване перше подання на присвоєння звання «Почесний громадянин Херсону». Херсонський вісник. Матеріал Л. Жарких. Перше подання URL: <http://visnik.ks.ua/pershe-podannya-pochesn/> (дата доступу 21.12.2020)

8. Яценко Ю. Книга про музичні інструменти українців. Народна творчість та етнографія. 2005. №. 2. С. 107-110.